

čuvati se onoga, makar i subjektivnoga mišljenja, da lektori nekada »ne smiju zahtijevati« prenošenje akcenta na proklitiku.

Treba li možda time objašnjavati i onu silesiju krivih akcentiranja, koja sebi dopuštaju glumci Zagrebačkoga dramskoga kazališta: tako u onim istim »Miševima i ljudima« čujemo *iznòva*, *o kùći*, a da i ne spominjem *strùgati*, *spàvali*, *u neprilici* i sl. (a promakao je i glagol *vidévati*, koji je suvišan i nije dobar ne samo stoga, što Maretić misli, da je bolje *vidijevati*, nego i zato, što je već *vidati* dovoljan da izrazi frekventativnost).

Još sam se više začudio, kad sam čuo, kako u Eshilovoj »Žrtvi na grobu« neki put glumci upotrebljavaju mjesto dugosilaznih dugouzlazne akcente kao *lúta* mjesto *lúta*, *káže* mjesto *káže*, *tráži* mjesto *tráži* (sve 3. l. sing. prez.), pa *glásom* mjesto *glásom*, dok vokativ pl. od *stránac* u Klitemnestrinu izgovoru glasi *stránci*, a vok. sing. od *dijete* jednak joj je nominativu mjesto *stránci* i *dijete*. U »Bijelim noćima« Dostojevskoga Nastenjka veli *ni trága* (sic!) *ni glása*. Ovom sam se posljednjem osobito začudio, jer sam u »Žrtvi na grobu« slušao mjesta, gdje veznik i vrijedi kao proklitika, a njegovu se bratu *ni* to, eto, ne priznaje, iako zbog toga, što bi se kazalo, kako treba, *nì trága nì glása*, ne bi nikome teško bilo shvatiti smisao. Svaki bi dobar štokavac samo tako i rekao, pa ma kako negodovala publika i kritika, koje treba poučavati kao i glumce, koji još nisu usvojili pravilnu akcentuaciju našega književnoga govora. Ako naime popustimo na jednom mjestu, kao što, eto, po mišljenju prof. Klaića u nekim slučajevima ne bismo smjeli tjerati mak na konac, na osnovu čega ćemo onoj publici (koja sluša s pozornice i preko radio-Zagreba, da se ide *u šumú*, *na trág*, da se govori *o kùći*) dokazati, da treba govoriti: *ù cik zòrē* (a ne *u cik zore*), da se sjeda *zà stól* (a ne *za stól*), da se slika vješa *nà zíd* (a ne *na zíd*), te da se brinemo *zà zdrávlje* (a ne *za zdrávlje*), što bismo sve za volju publike i ne znam čega još morali dopustiti, mjesto da tu publiku učimo dobrom govoru, kojemu je jedan od glavnih sastavnih dijelova — dobar naglasak.

To više oko toga treba nastojati, što su glumci, prema riječima prof. B. Klaića, »ljudi poučljivi, i lektorima redovito uspijeva da ih uvjere u opravdanost svojih zahtjeva«.

KAZALIŠTE I JEZIK

Pavao Cindrić

Opće jezično previranje u nas, na današnjem razvojnom stupnju našeg jezika, neminovno se odražava i na našim pozornicama. Koliko je u našoj državi kazališta, toliko je i različitih pozorničkih jezika. Pa kad se u nekom kazališnom centru, kao što je na pr. Zagreb, nađe nekoliko pozornica i kazališna škola, onda tek raznolikost jezika pozornice dolazi do pravog izražaja.

Kazalište je ona neposredna i najznačajnija škola govornog jezika, najsnažnijeg sredstva duhovne kulture, u kojoj treba njegovati vrijednosti jezične tradicije i kulture jednog naroda. Jer sve one izvanredne fonetičke i akcenatske ljepote, kojima obiluje naš jezik, sva ona muzikalnost, toplina i bogatstvo izraza, sve to može doći do svog pravog izražaja tek na pozornici, sjedinjeno, kultivirano i oblikovano umjetničkom dikcijom. U tome i jest najveća odgovornost i savjesnost rada svih onih, koji djeluju živom riječi, a to su u prvom redu naši dramski umjetnici. Istini za volju mora se odmah reći, da je u našim kazalištima danas malo takvih, koji shvaćaju veličinu toga zadatka i svoju izvanrednu ulogu u njegovanju i čuvanju našeg jezičnog blaga. Tome je donekle kriv tempo rada na spremanju komada u našim kazalištima i preopterećenost glumaca u kući i izvan kuće, a krivi su tu i kazališni lektori, koji ljubomorno čuvaju svoje »specijalitete« i raznolikošću svojih akcenatskih (u prvom redu) i uopće gramatičkih normi potpuno dezorijentiraju glumca, kad ovaj promijeni sredinu ili kazalište izmijeni lektora. Ali jednako u takvoj situaciji griješe i oni, koji demoralizirani dignu ruke od jezika, ne posvećujući mu u svom umjetničkom radu ni jednoga trenutka, kao i oni, koji u prevelikoj revnosti i na temeljima starih škola i svojim ličnim gledanjima i nacionalnim simpatijama stvaraju jezik, kojim nitko živ ne govori. To je, što se tiče glumaca. Pogreška je lektora, što ne pomažu glumcu i nisu elastični. Kad bi se lektori jednom već dogovorili i poštovali prednosti sistema rada ovog ili onog kolege, onda se ne bi događalo, da glumač-učenik u školi uči jedno, u jednom kazalištu drugo i tako redom, koliko lektora promijeni, toliko i akcenata uči za jednu te istu riječ. Glumci su narod, koji živi u vječitoj migraciji, i dužnost je lektora da im pomognu i izađu u susret.

Problema ima napretek. Što ćemo s proklizom u ličnih zamjenica (*za mene, za tebe ili za mene, za tebe*)? Hoćemo li forsirati *vjesnik, vječnik, u vjesniku, u rječniku*? Hoćemo li zahtijevati *gradovima, prijateljima* i sl.? Što ćemo sa stranim riječima i koje od njih smijemo podvrći našim akcenatskim zakonima? Kako glumcu dokazati, da *u pet, u ruku, od brata, pred zoru, između nas* i sl. nije nikako prosto, seljački i govedarski, već da je ljepše i pravilnije i više u duhu narodnom nego *u pet, u ruku*? Kako kruta treba da su akcenatska pravila i koliko se daleko može ići u licencijama i t. d., i t. d.? Sve se to daje riješiti, ako nam je na srcu briga za prosperitet našeg jezika i dramske umjetnosti; a ne samo lični interesi, prestiž i tvrdoglavi konzervativizam.

Nema, međutim, kazališta, koje ne bi — i uz najsavjesniji rad i suradnju svih umjetničkih faktora — prenijelo na pozornicu karakteristike govora svoje sredine, pa ma i u najmanjoj mjeri. Tako su i u našim kazalištima u Zagrebu neminovni utjecaji iskvarenog govora zagrebačke sredine, što se opaža ne samo kod pojedinaца, koji su iz te sredine izrasli i u njoj neprekidno žive i djeluju, već se ti utjecaji često osjećaju i u govoru naših glumaca štokavaca. Ti su utjecaji uglavnom akcenatske prirode (pomanjkanje osjećaja za skakanje akcenata i za duljine, nerazli-

kovanje uzlaznih i silaznih intonacija: *ljúbav* — *ljúbav*, *sèstra* — *sèstra* i dr.), ali se potkradaju i u izgovoru pojedinih glasova, pogotovu zvučnih konsonanata na kraju sloga ili riječi, koji u izgovoru prelaze u bezvučne (na pr. *v* u *f*: *franĵefci*, *mrtaf*, *ljubaf*, *krf*; pa zatim *săt* mjesto *sad*, *nikat* mjesto *nikad*, *noš* mjesto *nož*, *muš* mjesto *muž*) kao i ono fatalno nerazlikovanje *č* i *ć* i sl. Tu lektori treba da postupaju oprezno. Ima glumaca, kod kojih će forsirano izgovoren pravilni naglasak ili neki glas zvučati gore, nego kad ga izgovore nepravilno i po svojoj navici. Tu se sad stvara nova serija problema: Zašto glumac može neku riječ izgovoriti na pr. dvaput za redom pravilno, a treći put nikako mu to ne uspijeva? Kakvu ulogu u tome igraju emocionalni momenti? Može li glumac uopće za vrijeme igre kontrolirati svoj izgovor? Ako može, zašto onda u većini slučajeva nije svijestan svojih govornih griješaka? Ne može li da se prati i kontrolira u igri, treba li ga onda dresirati u jeziku? Koliko to ide na štetu umjetničkog doživljaja? Glumac, koji za vrijeme igre misli na jezik, ima zavezane ruke. Ima kod nas velikih dramskih umjetnika, koji bi bili još veći i snažniji u svom umjetničkom izrazu, kad ne bi morali misliti na svaku riječ, koju izgovore...

Ne može vrijediti jedno te isto govorno pravilo za sve glumce, kao što nema ni standardnog i normiranog kazališnog, pozorničkog jezika (govora), koji bi jednako vrijedio za sve dramske tekstove i pozornice. Treba uvijek misliti i na sredinu, u kojoj dotično kazalište djeluje, zatim radi li se o domaćem (širem ili lokalnom) ili prijevodnom komadu, o modernom ili klasičnom djelu, o drami iz narodnog života ili o t. zv. »salonu«. To su oni ventili, koje treba da drži u pripremi svaki dobar lektor. Tipičan je i poučan slučaj govora u »Romeu i Juliji« Jugoslávenskog dramskog pozorišta na gostovanju prošle sezone. Tu su i prevodilac i lektor i redatelj potpuno ispustili iz vida mnoge komponente i zahtjeve, koje pred njih stavlja jedno klasično djelo Shakespearova pera, prepustivši se posve utjecaju »osočivanja« klasika. Govoriti onako Shakespeara isto je, što i dopustiti Hamletu da govori: »Bu ili ne bu!« I u eri borbe za pravilan i čist književni jezik treba se ujedno boriti i protiv ostataka preživjelih shvaćanja, koja se gdje gdje očituju na našim pozornicama, jer to su problemi, koji imaju veliko značenje.

U tome i na našim kazališnim lektorima leži velika odgovornost.

UZ ČLANAK PROFESORA BELIĆA O PODELI NA SLOGOVE

Ilija Mamuzić

Kako izlaganju profesora Belića o uprošćavanju podele (NJ, sv. 5—6) treba dodati nekoliko neophodnih napomena, koje da se istaknu izvesni pogledi od opštije vrednosti, koje dopune i isprave neka tvrđenja toga izlaganja, koje dublje ukaže na motive koji su jednog metodičara nagnali na traženje lakše podele, — učinimo to u ovom osvrtu na spomenuti članak.